

Piotr Borowiec

Odmiany teorii ugruntowanej jako metody wyjaśniania i zrozumienia polityki, interdyscyplinarnego przedmiotu badań naukowych

SŁOWA KLUCZOWE:

*badania jakościowe, polityka, teorie polityki,
teoria ugruntowana*

STUDIA I ANALIZY

Wprowadzenie

Polityka jest takim przedmiotem badań, który od wielu dziesięcioleci sprawia problemy badaczom, próbującym w sposób naukowy wyjaśnić lub zrozumieć jej fenomen. Uparcie, w sposób często zdecydowany i prawie świadomy „broni” swoich tajemnic, a dowodami bezradności badaczy mogą być pojawiające się z ogromną częstotliwością sprzeczne odpowiedzi na pytania; czym jest polityka? i co ostatecznie jest przedmiotem badań nauk politycznych? Wyrazem determinacji naukowców, ale jednocześnie „tryumfem” samej polityki, były wieloletnie próby poszukiwania własnej, często szczegółowej definicji polityki (a tym samym przedmiotu badań) oraz próby narzucania pozostałym naukowcom badającym politykę owej definicji. Sposób polegający na wykorzystywaniu argumentu siły, niemający wiele wspólnego z konkurencyjnym dochodzeniem do wiedzy o polityce zawsze kończył się niepowodzeniem¹. Chwilowa dominacja (często w postaci zwiększonej liczby zwolenników) pewnej grupy badaczy koncentrujących się wokół jakiejś definicji polityki generowała silne stanowiska przeciwne, podważające szybko jej „mocarstwową” pozy-

¹ J. Biuttolph-Johnson, H.T. Reynolds, J.D. Mycoff, *Metody badawcze w naukach politycznych*, Warszawa 2010, s. 66–68.

cję i znaczenie. Niezadawalające okazały się wszystkie dotychczasowe próby zbudowania powszechnie akceptowanej, uogólniającej i syntetyzującej definicji polityki.

Tworzenie nowych definicji, następnie ich narzucanie kończyło się niepowodzeniem. Jednak tę bezradność i słabość w postaci wielu definicji, prowadzący badania nad polityką wykorzystali i umiejętnie przekształcili w swój nowy atut. Sposobem do sukcesu było otwarcie się na wszystkie istniejące definicje, uczynienie ich prawie równoprawnymi, by w ten sposób skutecznie zbliżyć się do odkrycia fenomenu polityki. Dodatkowo żadne z nowych proponowanych podejść badawczych nie jest „wypychane” poza nawias nauki o polityce, a raczej z ciekawością przygląda się mu, co ostatecznie przyniesie nowego dla wyjaśnienia polityki. Nowe definicje polityki często stawały się „trzonem” nowych podejść, częścią odmiennych procesów badań, początkiem nowej myśli nad zjawiskami politycznymi, gdy znajdowali się badacze przekonani o ich ważności i przydatności w badaniach. Współcześnie zaakceptowanym rozwiązaniem jest uznanie wielu definicji polityki i koncentrowanie się na badaniu jej aspektów czy odmian. Jednocześnie polityka jest fenomenem, który jest poddawany badaniom przez wszystkie nauki społeczne, które uwzględniają „własną” aspektowość, np.: społeczną czy ekonomiczną². Jednocześnie czynnikiem wzmacniającym dalsze wyjaśnianie polityki jest stosowanie przez nauki społeczne w wyjaśnianiu i w dążeniu do rozumienia polityki wspólnej metodologii³. W ten wymieniony ostatni integrujący element badań wpisuje się, np.: korzystanie przez zdecydowaną większość nauk społecznych z różnych odmian teorii ugruntowanej.

Nauka o polityce skupiająca się wokół różnych definicji i „spojrzeń” na to, czym jest polityczność wytworzyła wieloparadygmatyczny rdzeń i zbudowała własną wielonurtową wewnętrzną strukturę. Odwołując się do wieloaspektowości polityki i różnych jej definicji, odmiennych założeń metodycznych, innych paradygmatów naukowych stworzyła wszystkim, np. zwolennikom podejścia tradycyjnego, normatywnego, instytucjonalnego, behavioralistycznego i innych, miejsce we wspólnym badaniu poli-

² Zob. M. Karwat, *Syndromatyczny charakter przedmiotu nauki o polityce*, [w:] K.A. Wojtaszczyk, A. Mirska (red.), *Demokratyczna Polska w globalizującym się świecie*, Warszawa 2009, s. 175–188; Zob. na temat aspektowości w badaniach politologicznych. M. Karwat, *Specyfika metodologiczna i poziomy badań teoriopolitycznych*, [w:] T. Łoś-Nowak (opr.), *Politologia w Polsce. Stan badań i perspektywy rozwojowe*, Toruń-Wrocław 1998, s. 102–103.

³ Zob. B. Krauz-Mozer, P. Ścigaj, *Sklep z podróbkami? Podejścia badawcze i metodologie w nauce o polityce*, [w:] B. Krauz-Mozer, P. Ścigaj (red.), *Podejścia badawcze i metodologie w nauce o polityce*, Kraków 2013, s. 9 i n.

tyki. Współczesna nauka o polityce przejawia się zatem wielością i różnorodnością podejść i sposobów uprawiania dyscypliny, co bez wątpienia jest jej znakiem rozpoznawczym⁴. W zakresie podejść metodycznych nauka o polityce ma charakter wieloparadygmatyczny⁵ i pluralistyczny⁶. Interdyscyplinarny jest natomiast przedmiot badania: czyli występujące zjawiska polityczne, co powoduje, że wysiłek uzyskania wiedzy naukowej na ten sam temat podejmują badacze odwołujący się do różnych tradycji naukowych⁷. Takie funkcjonowanie nauki o polityce prowadzi ostatecznie do integrowania różnych podejść badawczych poprzez korzystanie z ich dorobku.

Współczesny pluralistyczny charakter nauki o polityce powoduje, że naukowcy korzystają przy badaniu zjawisk politycznych z różnych założeń naukowych, podejść metodycznych, metodologii czy metod i technik badawczych. Jednak stosowane metody nie mają zastosowanie wyłącznie w ramach jednego paradygmatu naukowego, częściej ta sama metoda może być stosowana przez różne podejścia metodyczne czy badawcze. Wydaje się, że taką metodą, która może być wykorzystana do badania polityki przez dwa paradygmaty naukowe: pozytywistyczny oraz interpretacjonistyczny jest teoria ugruntowana. Mowa tutaj o dwóch konceptach teorii ugruntowanej⁸ przedstawionych przede wszystkim w książkach: Barney'a G. Glasera i Anselma L. Straussa *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*⁹ oraz Kathy Charmaz, *Construc-*

⁴ D. Marsh, G. Stoker (red.), *Teorie i metody w naukach politycznych*, Kraków 2006, s. 3.

⁵ Zob. B. Krauz-Mozer, *Historia – nauka pomocnicza czy metoda politologii?*, [w:] M. Kołodziejczak, R. Rosicki (red.), *Od teorii do praktyki politycznej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Zbigniewowi Blokowi w okazji 40-lecia pracy naukowej i 70-lecia urodzin*, Poznań 2012, s. 40; B. Krauz-Mozer, *Teorie polityki. Założenia metodologiczne*, Warszawa 2005, s. 39–48.

⁶ Zob. A.W. Jabłoński, *Pluralizm teoretyczny w nauce o polityce*, [w:] Z. Blok (red.), *Czym jest teoria w politologii?*, Warszawa 2011, s. 50–74.

⁷ „W obrębie współczesnej, pluralistycznej politologii, koegzystują i ścierają się najrozmaitsze orientacje teoretyczne, posługujące się niekiedy zasadniczo odmiennymi kryteriami naukowości”, zob. B. Krauz-Mozer, *Teoryzowanie w politologii u progu XXI wieku*, [w:] Z. Blok (red.), *Czym jest teoria w politologii?*, Warszawa 2011, s. 39.

⁸ Metodologia teorii ugruntowanej może prowadzić do odkrycia teorii pozytywistycznej jak i teorii o formie interpretacyjnej, ponadto jak twierdzi Kathy Charmaz sama teoria ugruntowana jako „teoria» ma zarówno pozytywistyczne, jak i interpretacyjne inklinacje”. Zob. K. Charmaz, *Teoria ugruntowana. Praktyczny przewodnik po analizie jakościowej*, Warszawa 2009, s. 164.

⁹ B.G. Glaser, A.L. Strauss, *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*, New York 1967. Przetawiona w tej pracy teoria była wielokrotnie modyfikowana. Do najbardziej istotnych należy zaliczyć doprecyzowania zamieszczone w pracy:

ting *Grounded Theory A Practical Guide Through Qualitative Analysis*¹⁰. Wymienione pozycje wskazują, że w niewielkim stopniu zmodyfikowana teoria ugruntowana, będąca metodą badawczą a także procesową metodologią konstrukcji teorii, może być pomocnym narzędziem prowadzącym do wyjaśnienia i zrozumienia fenomenu polityki. Podstawowym celem niniejszego artykułu jest próba przedstawienia dwóch najbardziej znanych odmian teorii ugruntowanej¹¹ oraz pokazanie, że mogą one prowadzić do odkrywania lub konstruowania teorii o polityce. Celem jest także pokazanie nowych możliwych pól zastosowania teorii ugruntowanej¹² oraz dróg prowadzących do odkrycia nowej wiedzy o polityce. Przekonywanie do stosowania tej metody w nauce o polityce nie wynika z chęci urozmaicenia zasobu metodologii służącej do wyjaśnienia fenomenu polityki, ale z przekonania o jej możliwościach, prowadzących do osiągnięcia założonych celów.

W stronę obiektywnego wyjaśnienia zjawisk

Przedstawiając teorię ugruntowaną na polu scjentyistycznego czy pozytywistycznego paradygmatu należy podkreślić, że teoria ugruntowana może być uzupełnieniem luki istniejącej w ramach tego paradygmatu. Najczęściej, bowiem naukowcy akceptujący retorykę pozytywistyczną w prowadzonych badaniach korzystają z już istniejącej wiedzy teoretycznej lub teorii. Zgodnie ze znanym założeniem w ramach obiektywistycznej nauki, że to „nie przedmiot konstytuuje teorię, a teoria swój przedmiot¹³. Odkryte wcześniej teorie stają się „cennym narzędziem

A.L. Strauss, J. Corbin, *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*, Thousand Oaks: Sage 1990.

¹⁰ K. Charmaz, *Constructing Grounded Theory A Practical Guide Through Qualitative Analysis*, London, Los Angeles, New Delhi 2006.

¹¹ Od ukazania się pierwszej koncepcji teorii ugruntowanej przedstawionej w książce Barney'a G. Glasera i Anselma L. Straussa *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research* (1967) powstało wiele jej nowych odmian. Teoria ugruntowana stała się przedmiotem wielu sporów w zakresie jej stosowania, spory nie ominęły także twórców teorii tj. Barney'a G. Glasera i Anselma L. Straussa.

¹² W dużym stopniu wynikają one z szerokiego dziedzictwa, do którego odwołuje się teoria ugruntowana. Zob. J. Corbin, A.L. Strauss, *Grounded Theory Research: Procedures, Canons, and Evaluative Criteria*, «Qualitative Sociology» 1990, vol. 13, no. 1, s. 5.

¹³ J. Woleński, *Spór o status metodologiczny nauki o polityce*, [w:] K. Opalek (red.), *Metodologiczne i teoretyczne problemy nauk politycznych*, Warszawa 1975.

w rękach badacza¹⁴ i pomagają „podążać drogą” do wyjaśnienia zjawisk lub przynajmniej opisanie mechanizmów życia politycznego. Ów brak początkowej teorii w momencie rozpoczynania badań, przestaje być przeszkodą, gdy korzysta się właśnie w badaniach z tzw. klasycznej odmiany teorii ugruntowanej. Oczywiście, przy takich badaniach nie chodzi o brak jakiegokolwiek wiedzy *a priori* dotyczącej badanego zjawiska, bo taka sytuacja w momencie rozpoczynania badań, nie ma nigdy w praktyce miejsca¹⁵. Twórcy klasycznej teorii ugruntowanej postulowali na początku badań potrzebę świadomego i celowego ograniczania zakresu badań oraz poznanie dotychczasowej wiedzy na badany temat, przeprowadzenie prekonceptualizacji¹⁶, doceniali w całym procesie generowania teorii wszelkie inspiracje teoretyczne pochodzące z różnych źródeł.

Przydatność teorii ugruntowanej do badania zjawisk na płaszczyźnie paradygmatu pozytywistycznego widoczna jest w zakresie oryginalnej metodologii badań społecznych, jak i procesowej metodologii odkrycia teorii czyli generowania teorii z systematycznie zbieranych danych empirycznych¹⁷. Innymi słowy, teoria w stosowanej procedurze wyłania się ze zbieranych danych w połączeniu z rozumowaniem indukcyjnym, „generowanie teorii jest rodzajem «interakcji» z danymi”¹⁸. W teorii ugruntowanej udało się połączyć prowadzenie badań empirycznych (w postaci gromadzenia danych) z równoczesnym prowadzeniem procesu odkrywania teorii¹⁹. Podstawowym bowiem celem omawianej metodologii jest

¹⁴ B. Krauz-Mozer, *Teoretyczny wymiar wiedzy politologicznej*, [w:] B. Szlachta (red.), *Mysł i polityka. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Jackowi Marii Majchrowskiemu*, Kraków, tom II, s. 359.

¹⁵ Twórcy klasycznej odmiany teorii ugruntowanej byli jak twierdzi Krzysztof T. Konecki, świadomi znaczenia wpływu założeń teoretycznych badacza na prowadzone przez siebie zadania. Zob. K.T. Konecki, *Przedmowa do wydania polskiego. Konstruowanie teorii ugruntowanej według Kathy Charmaz*, [w:] K. Charmaz, *Teoria ugruntowana...*, s. XI.

¹⁶ K.T. Konecki, *Teoria ugruntowana a kontekst odkrycia. Naturalna historia pewnego badania*, [w:] <http://qsr.webd.pl/KKonecki/publikacje/publikacja2.html/>, 10.05.2014, s. 1 i 2.

¹⁷ K.T. Konecki, *Wprowadzenie do wydania polskiego. Teoretyzowanie w socjologii – czyli odkrywaniu i konstruowaniu teorii na podstawie analizy danych empirycznych*, [w:] B.G. Glaser, A.L. Strauss, *Odkrywanie teorii ugruntowanej. Strategie badania jakościowego*, Kraków 2009, s. VII–VIII.

¹⁸ M. Gorzko, *Wprowadzenie do wydania polskiego. Przeciw „weryfikatorom”: Projekt metodologiczny „Odkrywania teorii ugruntowanej B. Glasera i A. Straussa”*, [w:] B.G. Glaser, A.L. Strauss, *Odkrywanie teorii ugruntowanej. Strategie badania jakościowego*, Kraków 2009, s. XXXII.

¹⁹ I. Szlachcicowa, *Wzory działań społecznych w perspektywie metodologii teorii ugruntowanej (poszerzony abstrakt)*, [w:] *Metody badania społeczeństwa obywatelskiego. Jak badać działanie społeczne? Materiały pokonferencyjne*, s. 59, www.pts.amu.edu.pl, 05.2014.

budowa teorii, czyli „zbioru dobrze rozwiniętych kategorii (tematów, pojęć), które są systematycznie powiązane poprzez twierdzenia relacji (...)”²⁰, i które mają doprowadzić ostatecznie do wyjaśnienia jakiegoś zjawiska. Jest to możliwe poprzez silne powiązanie i odwoływanie się odkrywanej teorii do empirii oraz przez rygorystyczne przestrzeganie zasad metodologicznych.

W paradygmacie pozytywistycznym dane odgrywają podstawową rolę, stanowią one reprezentacje obiektywnych faktów będących „oddaniem” obiektywnie istniejącej i poznawalnej rzeczywistości. Dane są „informacjami” o niezależnie istniejącej od badacza rzeczywistości. Obiektywistyczna teoria ugruntowana „(...) zajmuje się «realnymi» danymi, a nie procesami, w wyniku których doszło do ich powstania. To podejście eliminuje kontekst społeczny, z którego wyłaniają się dane, wpływ badacza oraz często interakcje między badaczami stosującymi metodologię teorii ugruntowanej a uczestnikami ich badań”²¹. Przy wykorzystaniu znanych i odpowiednich procedur dochodzi się do obiektywnego ujmowania poszczególnych obserwowanych elementów świata społecznego. W tej odmianie teoria ugruntowana staje się narzędziem prowadzącym do odkrycia teorii badanego zjawiska, niezależnie od zewnętrznego obserwatora, jest ostatecznie „oddaniem” obiektywnie istniejącej rzeczywistości. Podejmowane próby odtworzenia świata społecznego przez „podejmowane ugruntowane” miały doprowadzić do sytuacji, w której wyjaśnienie²² staje się zdecydowanie prostszym zadaniem. Obiektywność zostaje osiągnięta za pomocą celowego i planowego wykorzystania danych empirycznych wyłaniających się z eksploracyjnych i terenowych badań, zarówno jakościowych, jak i danych ilościowych. Uniwersalność metody polega na tym, że może ona korzystać w zależności od konkretnej potrzeby z wielu różnorodnych, często także uzupełniających się technik badawczych.

Cały proces odkrywania teorii rozpoczyna się od starannie zaplanowanego, systematycznego pozyskiwania danych. Dokonuje tego badacz, który przyjmuje stanowisko eksperta, reprezentującego wobec rzeczywistości obiektywny punkt widzenia. Dane bezpośrednio dotyczą obserwowanego zjawiska czy fragmentu rzeczywistości. Proces indukcyjnego gro-

²⁰ A.L. Strauss, J. Corbin, *Basic of qualitative research. Techniques and procedures for developing grounded theory*, London, New Delhi 1998. s. 22.

²¹ K. Charmaz, *Teoria ugruntowana...*, s. 169.

²² J. Gajda, *Metody jakościowe w badaniach politologicznych – metoda obserwacji. Wybrane techniki obserwacji i ich zastosowanie*, [w:] P. Borowiec, R. Kłosowicz, P. Ścigaj, (red.), *Odmiany współczesnej nauki o polityce*, Kraków 2014, tom I, s. 77.

madzenia danych połączony jest ze stałym (ciągłym) procesem analizy teoretycznej²³. Oba wymienione i realizowane zadania przebiegają prawie w tej samej kolejności, uzupełniając się i często warunkując. W ramach analizy teoretycznej budowane są dedukcyjne twierdzenia oraz kategorie, jak i dokonuje się stałego planowego rozszerzania zakresu badań. Z nowych pól badawczych (zakresu badań) wynikają dalsze dane, które wykorzystywane są do weryfikacji zbudowanych twierdzeń²⁴. Prowadzona jest systematycznie analiza danych za pomocą ciągłego porównywania wyników (według minimalnych i maksymalnych podobieństw) występujących pomiędzy kategoriami i ich własnościami. Kategorie w dalszym ciągu są wiązane między sobą, przekształcają się w twierdzenia funkcjonujące na wysokim, ale różnym poziomie abstrakcji²⁵, które w dalszym ciągu podawane są weryfikacji i modyfikacji.

Podstawową strategią wykorzystywaną do odkrycia teorii ugruntowanej, a wcześniej do ugruntowania kategorii jest metoda analizy porównawczej. W tej odmianie teorii ugruntowanej uznana została ona za metodę strategiczną²⁶. Do porównywania prowadzi procedura kodowania. W praktyce udało się wyodrębnić trzy podstawowe typy porównań. Pierwsze dotyczą przypadków, które są porównywane z innymi przypadkami w celu uformowania pojęć, podstawowych własności i hipotez. Druga faza dotyczy porównywania wyodrębnionych pojęć z nowymi przypadkami, które pojawiały się w ramach rozszerzonego planu gromadzenia danych. Celem drugiej fazy jest „wzmocnienie” istniejących pojęć poprzez zweryfikowanie ich przydatności, a potem dalsze nasycenie²⁷. W trzeciej fazie porównywanie dotyczy pojęć, celem jest ich lepsze dopasowanie w ramach budowanej teorii²⁸. Kodowanie może mieć różną formę. W postaci „otwartej” polega na identyfikowaniu pojęć i ich właściwości (chodzi o generowanie wielu nowych kategorii i zgrupowanie ich w postaci nowych kodów); zogniskowanie polegające na grupowaniu się wokół dominującej kategorii (łączeniu się z innymi) oraz kodowanie

²³ J. Corbin, A.L. Strauss, *Grounded...*, s. 6.

²⁴ A.L. Strauss, *Qualitative analysis for social scientists*, Cambridge 1987, s. 11–13.

²⁵ B.G. Glaser, A.L. Strauss, *Odkrywanie teorii ugruntowanej...*, s. 34.

²⁶ Tamże, s. 23.

²⁷ Sposób nasycania kategorii przy pomocy danych pochodzących z obrazów pokazuje K.T. Konecki. Zob. K.T. Konecki, *Wizualna Teoria Ugruntowana. Nauczanie teorii ugruntowanej przy pomocy obrazów i analizy wizualnej*, «Przegląd Socjologii Jakościowej», lipiec 2010, tom VI, nr 2, s. 1–35.

²⁸ B.G. Glaser, *Theoretical Sensitivity. Advances in the Methodology of Grounded Theory*, The Sociology Press 1978, s. 49–94.

selektywne (poziom teoretyczny) skoncentrowane wokół podstawowej dla badań kategorii, ostatecznie prowadzące do integracji całej teorii. Proces kodowania posiada charakterystyczne dla siebie narzędzia analityczne, które mają za zadanie ułatwić proces kodowania, zaliczamy do nich np. paradygmat kodowania czy matrycę warunków²⁹.

Podstawą prowadzącą do powstania empirycznie ugruntowanej teorii są zbudowane i przekształcane kategorie (konceptualne składniki teorii), które w ramach teorii „odpowiadają” za wyjaśnianie oraz przewidywanie. Dodatkowo elementami teorii ugruntowanej są właściwości kategorii (konceptualne aspekty kategorii) i hipotezy (twierdzenia o związkach między kategoriami)³⁰. Teoria ugruntowana wyłania się po zebraniu danych i dokonaniu analizy teoretycznej, będąc „pochodną” zabranych danych doskonale do nich dopasowana, dobrze jest przez nie „ilustrowana”. Na końcu całego procesu pojawia się w ten sposób teoria, która jak twierdzili twórcy tej koncepcji, „«pracuje», dostarcza istotnych przewidywań, wyjaśnień, interpretacji i zastosowań”³¹. W ramach teorii ugruntowanej możliwe jest wyjaśnienie przyczyn zachodzących zjawisk. Pojawia się wszechstronność takiego wyjaśniania, w postaci zastosowania procedur wyjaśniania idiograficznego czy nomotetycznego.

Ostatecznym celem badań prowadzonych za pomocą obiektywistycznej teorii ugruntowanej jest teoria o cechach pozytywistycznych. Teoria ugruntowana powstaje w wyniku zaplanowanego procesu, bazuje na dominującej strategii indukcyjnej dochodzenia do nowej teorii³². Wykorzystuje jednak także strategię dedukcyjną. Indukcja służy do rozpoczęcia badań i przeprowadzenia przede wszystkim procesu generowania danych a dedukcja do powiązania ze sobą wygenerowanych w trakcie badań kategorii teoretycznych. W ten sposób dochodzi do połączenia dwóch podstawowych rodzajów rozumowań, co często określa się jako przykład metodologii abdukcyjnej, „ponieważ postuluje rozumowe opra-

²⁹ Paradygmat kodowania oraz matrycę warunków wraz z procedurą tzw. kodowania zogniskowanego wprowadzili w swojej pracy Anselm L. Strauss oraz Juliet Corbin. Zob. A.L. Strauss, J. Corbin, *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*, Thousand Oaks: Sage 1990. B.G. Glaser nie był zwolennikiem tego typu rozwiązań. Z tego powodu na początku lat 90. doszło pomiędzy twórcami klasycznej teorii ugruntowanej do licznych kontrowersji.

³⁰ I. Szlachcicowa, *Wzory działań społecznych...*, s. 60.

³¹ B.G. Glaser, A.L. Strauss, *Odkrywanie teorii ugruntowanej...*, s. 7.

³² Wykorzystanie metody indukcyjnej ma stanowić podstawę do najlepszego „ugruntowania” teorii, która wyłoni się analizowanych danych. Zob. B.D. Haig, *Grounded Theory as Scientific Method*, http://www.ed.uiuc.edu/EPS/PES-Yearbook/95_docs/haig.html (1 of 11)8/4/2006, 05.2014.

cowanie danych empirycznych, by sformułować tezy teoretyczne, które dalej będą sprawdzane doświadczalnie. (...) Abdukcja jest procesem innowacyjnym dokonującym się przez zmodyfikowanie i nowe uporządkowanie elementów istniejącej wiedzy. Odkrycie naukowe wymaga zawsze integracji poprzedniej wiedzy z nowym doświadczeniem. Rekonstrukcja istniejącej wiedzy w nowy sposób, wraz z dodaniem nowych obserwacji, buduje abdukcyjne wnioskowanie”³³.

W stronę subiektywnego zrozumienia zjawisk

Porzucenie przez badacza założenia o obiektywnym istnieniu rzeczywistości, czyli uznanie istnienia ich subiektywnych wielości, prowadzi do zaakceptowania poglądu, że to ludzie konstruują rzeczywistość poprzez podejmowane przez siebie indywidualne i zbiorowe działania. W takim wypadku dane zbierane przez badacza są przez niego konstruowane i nie stanowią odbicia obiektywnej rzeczywistości. Taka sytuacja nie stanowi dla teorii ugruntowanej żadnego problemu, bo rozwiązaniem staje się konstruktywistyczna teoria ugruntowana zaproponowana przez Kathy Charmaz. Gdy akceptuje się założenie, że rzeczywistość nie istnieje obiektywnie, ale jest subiektywnie tworzona przez jednostki, to wtedy zadaniem staje się nie odkrycie obiektywnej prawdy o jakimś zjawisku, czy wyjaśnienie go, ale zadaniem jest poznanie znaczenia, jakie ludzie (naukowcy) nadają temu zjawisku. W takich przypadkach teoria ugruntowana pozwala „najlepiej uchwycić znaczenia, które ludzie nadają otaczającemu światu”³⁴, pozwala lepiej ten świat zrozumieć, a przede wszystkim zachodzące w nim procesy.

Konstruowanie teorii odnoszącej się do przeszłości w dostępnej teraźniejszości następuje przy wykorzystaniu danych konstruowanych przez badacza, posiadającego także świadomość własnej konstrukcji, czyli wiedzy o tym, że wynikają one (dane i teorie) z wcześniejszego jego „zaangażowania społecznego”, często w postaci nabytych i odziedziczonych założeń. „Badacze i uczestnicy badań tworzą założenia na temat tego, co jest prawdziwe, mają pewien zapas wiedzy, zajmują określoną pozycję

³³ K.T. Konecki, *Wprowadzenie do wydania polskiego. Teoryzowanie w socjologii – czyli o odkrywaniu i konstruowaniu teorii na podstawie analizy danych empirycznych*, [w:] B.G. Glaser, A.L. Strauss, *Odkrywanie teorii ugruntowanej. Strategie badania jakościowego*, przekład: Marek Gorzko, Kraków 2009, s. VIII.

³⁴ K.T. Konecki, *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, Warszawa 2000, s. 18.

społeczną i dążą do osiągnięcia celów, które wpływają na ich poglądy i działania w relacjach z innymi ludźmi”³⁵. W ten sposób proces tworzenia teorii jest ukierunkowany i wyznaczany przez świadomego badacza, nie istnieje żadna możliwość pasywnego (obiektywnego) zdobywania wiedzy o świecie. Dla konstruowania danych jakościowych i terenowych istotną rolę odgrywa także kontekst odkrycia³⁶, oraz dokonywana zawsze praktyczna ocena sytuacji badawczej. Ten ostatni aspekt występuje zawsze w prowadzonych badaniach przy pomocy konstruktywistycznej teorii ugruntowanej.

Ogólne założenia teorii ugruntowanej według Kathy Charmaz mówią, że nie stanowi ona sztywnych wskazówek i przepisów, ale „(...) szereg ogólnych zasad i narzędzi heurystycznych”³⁷. Cały proces konstruowania teorii rozpoczyna się od zebrania przez ukierunkowanego badacza bogatych danych, tzn. szczegółowych, zogniskowanych i wyczerpujących³⁸, które pozwolą na przeprowadzenie procesu ich kodowania. „Kodowanie w teorii ugruntowanej składa się co najmniej z dwóch etapów: kodowania wstępnego i skoncentrowanego. Podczas kodowania wstępnego badane są fragmenty danych – słowa, wersy, segmenty i wydarzenia – w celu zrozumienia ich analitycznego znaczenia. Znaczące terminy, których używają uczestnicy badań, można czasem zaadoptować jako kody *in vivo*. W trakcie kodowania skoncentrowanego wyodrębniane są kody wstępne, które wydają się najważniejsze, a następnie są one sprawdzane w zestawieniu z większą ilością danych. Podczas tego procesu dane porównywane są z danymi oraz z kodami”³⁹. Następnie prowadzony jest proces pisania not (pokazują istniejący postęp w analizie), czyli ma miejsce praca analityczna, polegająca na wykorzystaniu kodów i danych, które są nasycone i wyraźnie odróżniające się od pozostałych. Właściwe nasycenie not prowadzi do konstruowania odpowiednich dla nich nazw i definicji. Pozwala zagospodarować przygotowane dane i kody, zbudować prze-

³⁵ K. Charmaz, *Teoria ugruntowana...*, s. 26.

³⁶ „Kontekst odkrycia jest cechą immanentną metodologii teorii ugruntowanej. Nie znaczy to, że przy użyciu innych metodologii nie jest on możliwy w naukach społecznych. W badaniach etnograficznych, np. również istnieje duży potencjał odkrywania nowych zjawisk i hipotez, tylko prowadzi on do odmiennych efektów niż w metodologii teorii ugruntowanej. Kontekst odkrycia ma doprowadzić w etnografii raczej do głębszego i lepszego zrozumienia zjawisk, o których ludzie są zazwyczaj świadomi”. Zob. K.T. Konecki, *Teoria ugruntowana a kontekst odkrycia. Naturalna historia pewnego badania*, [w:] <http://qsr.webd.pl/KKonecki/publikacje/publikacja2.html/> (10.05.2014), s. 16.

³⁷ K. Charmaz, *Teoria ugruntowana...*, s. 8.

³⁸ Tamże, s. 24.

³⁹ Tamże, s. 59.

strzeń teoretyczną dla dalszych badań oraz często ukształtować pierwsze kategorie teoretyczne. Noty stanowią podstawę do konstruowania teorii ugruntowanej. Cały czas stosowana jest metoda ciągłego porównywania, w celu ustalenia analitycznych różnic pomiędzy poszczególnymi wyodrębnionymi kodami ale też pomiędzy kategoriami. Jak twierdzi Krzysztof T. Konecki, na tym etapie dostrzegany jest szczególnie rys konstruktywistyczny tej odmiany teorii ugruntowanej. Chodzi o to, że „(...) w trakcie kodowania danych badacz decyduje bowiem w pewnym momencie o zatrzymaniu procesu poszukiwania własności kategorii”⁴⁰. Teoretyczne pobieranie próbek ma za zadanie jednoznaczne określenie, które kategorie uznane zostały za pełne i będą przedmiotem dalszej analizy, a które pozostaną pozostawione, bowiem okazały się niepełne lub budzące wątpliwości. „Teoretyczne pobieranie próbek polega na pobieraniu próbek celem rozwinięcia własności jednej bądź kilku kategorii do czasu, aż nowe własności przestaną się wyłaniać. Tym samym badacz *nasyca* kategorie danymi, a następnie *sortuje* je i/lub przedstawia w formie diagramu w celu zintegrowania wyłaniającej się teorii”⁴¹.

Konstruktywistyczna teoria ugruntowana „wpisuje się bezpośrednio w tradycję interpretacyjną”⁴². Takie teorie często występują w formie modeli, pozbawione są charakteru pozytywistycznego, przez co niemożliwe jest wykorzystywanie ich do opisu rzeczywistości w kategoriach wiedzy eksperckiej. Niewielkie też wynikają z nich możliwości wyjaśniania czy prognozowania zajścia nowych zjawisk. Nie korzystają z analizy zmiennych, rezygnują z właściwego dla przyrodoznawstwa badania pojęć za pomocą wskaźników, nie twierdzą, że udało się odkryć teorię całkowicie wolną od kontekstów. Przede wszystkim nie podejmują wysiłku, który może doprowadzić następnie do prób powtórzenia badań oraz przeprowadzenia weryfikacji twierdzeń⁴³. Takie teorie charakteryzuje brak przekonania, że oto udało się zbudować uniwersalne generalizacje wolne od czasu i miejsca.

Zwolennicy teorii konstruktywistycznej koncentrują się bardziej na próbie badania, w jaki sposób i dlaczego uczestnicy konstruują określone

⁴⁰ K.T. Konecki, *Przedmowa do wydania polskiego. Konstruowanie teorii ugruntowanej według Kathy Charmaz*, [w:] K. Charmaz, *Teoria ugruntowana...*, s. XVI.

⁴¹ K. Charmaz, *Teoria ugruntowana...*, s. 125–126.

⁴² Tamże, s. 168.

⁴³ Z kolei teoria socjologiczna powinna „stanowić źródło dostatecznie jasnych kategorii i hipotez, żeby kluczowe z nich mogły być weryfikowane w obecnym i przyszłym badaniu”. Takie wymagania ma spełnić tzw. klasyczna teoria ugruntowana. Zob. B.G. Glaser, A.L. Strauss, *Odkrywanie teorii ugruntowanej...*, s. 8 i 9.

znaczenia i działania. Podstawowym celem teorii konstruktywistycznej jest dążenie do uzyskania wyników, wzbogacających dotychczasową wiedzę, stanowiącą element uzupełniający, ale przede wszystkim dokładne oddanie sposobów i treści doświadczania świata przez samych prowadzących badania⁴⁴. Kathy Charmaz, zwolenniczka konstruktywistycznej teorii jako wyniku badań prowadzonych za pomocą teorii ugruntowanej w wersji interpretacyjnej uważa, że „Teoria «zależy» od punktu widzenia badacza; nie pozostaje i nie może pozostawać poza nim. Z pewnością może się zdarzyć i tak, że różni badacze wpadną na podobne pomysły, jednak sposoby ubierania ich w teorię mogą być różne”⁴⁵.

Zastosowanie teorii ugruntowanej do badań nad polityką

Dotychczas podejmowane sposoby wykorzystania w nauce teorii ugruntowanej wskazują, że metoda była także „testowana” przez badaczy zajmujących się badaniem zjawisk politycznych. Doświadczenia te ukazały także słabe strony tej metody, podnoszone już wcześniej przez badaczy z innych nauk społecznych⁴⁶. Uwagi politologów wpisały się w istniejący dotychczasowy katalog szeregu krytycznych uwag i wątpliwości⁴⁷. Jednym z podstawowych zarzutów pod adresem teorii ugruntowanej, jest powracające wątplenie w to, czy zbieranie danych bez wcześniejszej przynajmniej częściowej wiedzy o zjawisku jest możliwe, co szczególnie odnosi się do strategii wyjaśniania zjawisk politycznych.

Pomimo krytycznych uwag, teoria ugruntowana jest przydatna do badania polityki, mimo, że jej korzenie w postaci uwarunkowań powstania oraz najważniejsze dotychczasowe „miejsca” jej stosowania nie miały z polityką wiele wspólnego⁴⁸. Najważniejsze znaczenie przejawia się

⁴⁴ K. Charmaz, *Teoria ugruntowana...*, s. 234–235.

⁴⁵ Tamże, s. 168.

⁴⁶ Zob. B.D., Haig, *Grounded Theory as Scientific Method*, http://www.ed.uiuc.edu/EPS/PES-Yearbook/95_docs/haig.html, 20.06.2014.

⁴⁷ B. Becker, *The Grounded Theory Method and its uses for political science*, http://edocs.fu-berlin.de/docs/servlets/MCRFileNodeServlet/FUDOCSS_derivate_000000002093/Becker_GTM_Political_Science.pdf?hosts=, 20.06.2014.

⁴⁸ Prowadzone badania za pomocą teorii ugruntowanej najczęściej dotyczyły zjawisk społecznych a nie politycznych. Wymienić tutaj należy badania dotyczące; instytucji opieki zdrowotnej, organizacji i procesów pracy, instytucji psychiatrycznych, badania umierających pacjentów, kultury organizacji i systemu kontroli produkcji, organizacji kształcących w zawodach medycznych, organizacyjnych badaniach katastrof, symbolicznego wymiaru organizacji, biografii pracowniczych, społecznego świata właścicieli zwierząt domowych.

w możliwościach jej stosowania do budowy tzw. teorii średniego zasięgu. Tego typu teorie są najczęściej budowane przez naukowców, politologów stojących na gruncie paradygmatu pozytywistycznego. Na tym poziomie analizy naukowcy najlepiej radzą sobie z tak trudnym przedmiotem badań, jakim jest polityka. Za takim zastosowaniem przemawia także charakter zbieranych danych empirycznych, przy pomocy pozytywistycznej odmiany teorii ugruntowanej. W przypadku metateorii trudno, bowiem znaleźć odpowiednie mocno rozbudowane dane empiryczne, które byłyby w stanie odpowiednio ją uzasadnić. Teoria ugruntowana jest zatem najczęściej teorią średniego zasięgu, opiera się na dokładnej operacjonalizacji, a wykorzystywane przez nią pojęcia mają charakter w pełni obserwacyjny i opisowy⁴⁹.

Odmiany teorii ugruntowanej mogą mieć zastosowanie do badania zjawisk politycznych ze względu na ich najważniejsze cechy, zachodzenie w czasie czy ich dynamiczność. Polityka posiada strukturę procesualną, wymiar temporalny, badane zjawiska posiadają swój początek i przebieg oraz koniec w określonych występujących układach czasowych. Podstawowym elementem zjawisk politycznych jest także podejmowanie dynamicznych działań przez pojedynczych aktorów politycznych, którzy podejmują zespół działań indywidualnych i zbiorowych. Po 1989 roku w wyniku zmian w Polsce pojawiało się wyjątkowo dużo nowych politycznych wzorów działania, które mogą być wyjaśniane za pomocą teorii ugruntowanej. W ten układ wpisuje się schemat dostosowania teorii ugruntowanej do badania tzw. podstawowego procesu społecznego⁵⁰. Co jest zgodne z przekonaniem, że „Teoria ugruntowana daje możliwość ukazania procesualnego charakteru rzeczywistości społecznej w wymiarze empirycznym”⁵¹.

Ogólnie zastosowanie teorii ugruntowanej przejawia się przede wszystkim w możliwości w miarę „łatwego” generowania teorii⁵². Co jest niewątpliwym plusem, bo w nauce o polityce odkrywanie czy konstruowanie teorii jest sporym problemem. Zastosowanie widoczne jest przy analizowaniu tych problemów politycznych, które odwołują się do bada-

Zob. np.: R. Larossa, *Grounded Theory Methods and Qualitative Family Research*, «Journal of Marriage and Family», November 2005, s. 837–857; H. Heath, S. Cowley, *Developing a grounded theory approach: a comparison of Glaser and Strauss*, «International Journal of Nursing Studies», 2004, No 41, s. 141–150.

⁴⁹ K.T. Konecki, *Studia z metodologii...*

⁵⁰ Tamże, s. 39.

⁵¹ I. Szlachcicowa, *Wzory działań...*, s. 63.

⁵² B. Becker, *The Grounded Theory...*, s. 7.

nia dyskursu, w tym także dyskursu politycznego. Dyskurs polityczny ma charakter dwoisty: „z jednej strony językowy – tworząc, podobnie jak inne dyskursy, wspólne pole semantyczne; z drugiej relacyjny – występując w przestrzeni politycznej. Posiada też centrum tematyczne oraz własne peryferia, które zachodzą na inne dyskursy szczegółowe, utrudniając często ich odróżnienie”⁵³. Badanie dyskursu pozwala wykorzystanie materiałów zastanych, wszelkich źródeł historycznych oraz bibliotecznych. Z tym powiązane są możliwości wykorzystania teorii ugruntowanej dla prowadzenia badań terenowych⁵⁴ nad polityką.

Nie ulega wątpliwości, że przedmiotem analizy za pomocą teorii ugruntowanej mogą być podstawowe dla politologii kategorie: państwo, reżim polityczny, naród. Przekonani do tego byli już twórcy teorii Barney G. Glaser i Anselm L. Strauss. Bardziej skomplikowane zjawisko międzynarodowego terroryzmu też może być bardziej poznawane za pomocą omawianej teorii⁵⁵. Z tego powodu miejsce analizowanej metody wydaje się przydatne dla badań w zakresie subdyscyplin politologii, w tym wypadku w zakresie stosunków międzynarodowych. Można mówić, że elementem zasadniczym, który doprowadzi do takich analiz jest silne znaczenie analizy porównawczej dla teorii ugruntowanej.

Odnosząc się do możliwości zastosowania teorii ugruntowanej, należy wspomnieć o dotychczasowych konkretnych przykładach jej stosowania. Jednym z miejsc jej stosowania według Mateusza Szczecińskiego i Tomasa Stryjeckiego może być zjawisko kondycji społeczeństwa obywatelskiego w Polsce⁵⁶. Co prawda interesująca nas metodologia nie została jeszcze użyta do badania tego zagadnienia, lecz stanowi ona zdaniem wymienionych autorów odpowiednią metodę w badaniach sektora organizacji pozarządowych. Konkretnie badania dotyczyły już wyjaśnienia działania grupy mieszkańców Łodzi, której celem była walka z osobami nieleganie rozwieszającymi plakaty. Inicjatywa ta przyjęła nazwę „Akcja!”. W badaniach wykorzystano analizę stron internetowych, dyskurs zamieszczony na wybranych stronach oraz zdjęcia publikowane na

⁵³ P. Borowiec, *Czas polityczny po rewolucji. Czas w polskim dyskursie politycznym po 1989 roku*, Kraków 2013, s. 32.

⁵⁴ B. Becker, *The Grounded Theory...*, s. 8.

⁵⁵ L. Lindauer, *Rational Choice Theory, Grounded Theory, and Their Applicability to Terrorism*, «The Heinz Journal» 2012, vol. 9, issue 2.

⁵⁶ M. Szczeciński, T. Stryjecki, *Zastosowanie metodologii teorii ugruntowanej w badaniach społeczeństwa obywatelskiego* (poszerzony abstrakt), [w:] *Metody badania społeczeństwa obywatelskiego. Jak badać działanie społeczne? Materiały pokonferencyjne*, www.pts.amu.edu.pl, 05.2014.

tych stronach. Okazało się, że „zastosowanie metodologii ugruntowanej w badaniach społeczeństwa obywatelskiego, umożliwi wyjaśnienie działań i zjawisk z nim związanych, odpowiedzenie na pytania dlaczego, jak, z jakimi konsekwencjami co się dzieje, uwzględniając, to, że uczestnicy tego społeczeństwa są podmiotami działającymi na podstawie własnych interpretacji świata, a nie czynników od nich niezależnych”⁵⁷.

Ogólnie należy stwierdzić, że pula możliwych zastosowań dla wyjaśniania lub zrozumienia polityki wynika z uniwersalności omawianej metody, możliwa jest do stosowania (po modyfikacjach) przez badaczy przyjmujących odmienne paradygmaty naukowe, uznających często przeciwstawne założenia odnośnie charakteru badanej rzeczywistości.

Podsumowanie

Wyjątkowo skomplikowany przedmiot badań, jakim jest polityka doprowadził do powstania wielu zróżnicowanych orientacji teoretycznych, pomógł uformować się wielu różnorodnym podejściom badawczym. Badania polityki dokonywane są także przez wiele nauk społecznych, a także przez dyscypliny naukowe funkcjonujące na polu odmiennych paradygmatów naukowych. W znaczeniu stosowanym w niniejszym tekście, paradygmaty to nic innego jak występujące w nauce o polityce sposoby uznawania tego czym jest nauka, metody badań, wyjaśnianie zjawisk politycznych, budowa teorii naukowych i ich weryfikowanie. Występowanie wielu paradygmatów prowadzi do „wytworzenia” wiedzy naukowej o tym samym przedmiocie badań, w sposób komplementarny⁵⁸. Pluralizm paradygmatów naukowych prowadzi do odmiennego podejścia do poznania fenomenu polityki w ramach dyscypliny zajmującej się tym wycinkiem rzeczywistości, czyli nauką o polityce⁵⁹.

Pluralizm prowadzi również do wytworzenia wiedzy bardziej szczegółowej na temat pewnych aspektów polityki. Podejścia dostarczają często odmiennych wyników, będących konsekwencją założeń jakie przyjmują. Metodologiczny pluralizm jest rozwiązaniem nie tylko w stosunku do teorii polityki opartych na stanowisku aposterioryzmu, ale także upraw-

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ A. Warleigh-Lack, M. Cini, *Interdisciplinarity and the Study of Politics*, «European Political Science» 2009, No 8 (1), s. 4–15.

⁵⁹ Zob. G. Almond, *A Discipline Divided: Schools and Sects in Political Science*, Newbury Park, Calif., Sage 1990; R. Goodin, H. Klingemann, *Political Science: The Discipline*, [w:] R. Goodin, R. Kilngemann (eds.), *A New Handbook of Political Science*, Oxford 1996.

nionym rozwiązaniem dla radzenia sobie z interpretacją teorii normatywnych, czyli przyjmującym stanowisko aprioryzmu. Czyni to owe teorie, oparte na wyobraźni, aksjologicznym zaangażowaniu oraz na obiektywnym i neutralnym doświadczeniu, równoprawnymi składnikami nauki o polityce. Przenikającymi się, inspirującymi nawzajem, wzbogacającymi wiedzę o polityce.

Uznając powyższe stwierdzenia, należy stwierdzić, że przedstawiana w niniejszym artykule teoria ugruntowana, w obu wersjach; obiektywistycznej i konstruktywistycznej doskonale wpisuje się w charakter nauki o polityce. Pozwala nie tylko prowadzić badania stosując dwa odmienne paradygmaty naukowe, ale pozwala budować dwie odmienne formy teorii polityki, spełniające różne cele jak i wewnętrzne wymagania. Umożliwia odkrywanie lub konstruowanie teorii dobrze ugruntowanej w dostępnych danych, co w prowadzonych badaniach nad polityką jest zdecydowanie częściej potrzebne. W przypadku badania polityki wartością jest możliwość szerokiego traktowania tego, co jest ostatecznie wykorzystanymi w badaniach danymi. W warstwie metodologicznej, bazując przede wszystkim na danych jakościowych, ale także ilościowych, może być alternatywą dla dotychczas powszechnie stosowanych metod badawczych. Jednocześnie będąc zestawem „zasad i praktyk” możliwa jest do przekształcania, dostosowania do konkretnego aspektu i kontekstu występowania zjawiska polityki.

STRESZCZENIE

Współczesna nauka o polityce ma charakter wieloparadygmaticzny i pluralistyczny. To powoduje, że naukowcy korzystają przy badaniu zjawisk politycznych z różnych założeń naukowych, podejść metodycznych, metodologii czy metod i technik badawczych. W ten charakter nauki o polityce wpisuje się niniejszy tekst. Ukazuje on teorię ugruntowaną, jej dwie odmiany, które mogą być wykorzystane do badania polityki przez badaczy stojących na założeniach pozytywistycznego lub interpretacjonistycznego paradygmatu naukowego. Celem artykułu jest także ukazanie pól zastosowania teorii ugruntowanej, czyli dróg prowadzących do wzbogacenia wiedzy o polityce.

Piotr Borowiec

VARIETIES OF GROUNDED THEORY AS THE METHOD OF EXPLAINING
AND UNDERSTANDING OF THE POLITICS, INTERDISCIPLINARY SUBJECT
OF RESEARCH

Contemporary political science is multiparadigmatic and pluralistic. Therefore, political scientist use various methodological approaches, methodologies, research methods and techniques and refer to various scientific assumptions. This text follows that understanding of the political science. It presents two varieties of the grounded theory, which can be used for research by followers of the interpretivist paradigm but also by the followers of the positivist one. The purpose of this article is also to show the fields use of thought grounded theory, in other words that the paths leading to enriching the knowledge about politics.

KEY WORDS: *qualitative research, politics, theories of politics, grounded theory*

Bibliografia

- Almond G., *A Discipline Divided: Schools and Sects in Political Science*, Newbury Park, Calif., Sage 1990.
- Becker B., *The Grounded Theory Method and its uses for political science*, http://edocs.fu-berlin.de/docs/servlets/MCRFileNodeServlet/FUDOCSS_derivate_000000002093/Becker_GTM_Political_Science.pdf?hosts=, 20.06.2014.
- Biuttolph-Johnson J., Reynolds H.T., Mycoff J.D., *Metody badawcze w naukach politycznych*, Warszawa 2010.
- Borowiec P., *Czas polityczny po rewolucji. Czas w polskim dyskursie politycznym po 1989 roku*, Kraków 2013.
- Borowiec P., *Konsekwencje twierdzenia, że „to nie przedmiot konstytuuje teorię, ale teoria swój przedmiot” oraz czy badanie zjawisk politycznych może się obyć bez wstępnej teorii?*, [w:] P. Borowiec, R. Kłosowicz, P. Ścigaj, (red.), *Odmiany współczesnej nauki o polityce*, Kraków 2014, tom I.
- Borowiec P., *Od triangulacji metod do triangulacji teorii. O wykorzystaniu „różnych punktów widzenia” do badania polityki*, [w:] J. Nocoń (red.), *Zagadnienia teorii polityki*, Gdańsk 2017.
- Borowiec P., *W stronę konstruowania teorii o polityce – szansa lepszego zrozumienia fenomenu polityki*, tekst w druku.
- Charmaz K., *Constructing Grounded Theory A Practical Guide Through Qualitative Analysis*, London, Los Angeles, New Delhi 2006.
- Charmaz K., *Teoria ugruntowana. Praktyczny przewodnik po analizie jakościowej*, Warszawa 2009.
- Corbin J., Strauss A.L., *Grounded Theory Research: Procedures, Canons, and Evaluative Criteria*, «Qualitative Sociology» 1990, vol. 13, no. 1.

- Gajda J., *Metody jakościowe w badaniach politologicznych – metoda obserwacji. Wybrane techniki obserwacji i ich zastosowanie*, [w:] P. Borowiec, R. Kłosowicz, P. Ścigaj, (red.), *Odmiany współczesnej nauki o polityce*, Kraków 2014, tom I.
- Glaser B.G., Strauss A.L., *Odkrywanie teorii ugruntowanej. Strategie badania jakościowego*, Kraków 2009.
- Glaser B.G., Strauss A.L., *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*, New York 1967.
- Glaser B.G., *Theoretical Sensitivity. Advances in the Methodology of Grounded Theory*, Mill Valley, Calif 1978.
- Haig B.D., *Grounded Theory as Scientific Method*, http://www.ed.uiuc.edu/EPS/PES-Yearbook/95_docs/haig.html (1 of 11)8/4/2006, 05.2014.
- Heath H., Cowley S., *Developing a grounded theory approach: a comparison of Glaser and Strauss*, „International Journal of Nursing Studies” 2004, No 41.
- Karwat M., *Specyfika metodologiczna i poziomy badań teoriopolitycznych*, [w:] T. Łoś-Nowak (opr.), *Politologia w Polsce. Stan badań i perspektywy rozwojowe*, Toruń-Wrocław 1998.
- Karwat M., *Syndromatyczny charakter przedmiotu nauki o polityce*, [w:] K.A. Wojtaszczyk, A. Mirska (red.), *Demokratyczna Polska w globalizującym się świecie*, Warszawa 2009.
- Konecki K.T., *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, Warszawa 2000.
- Konecki K.T., *Wizualna Teoria Ugruntowana. Nauczanie teorii ugruntowanej przy pomocy obrazów i analizy wizualnej*, «Przegląd Socjologii Jakościowej», lipiec 2010, tom VI, nr 2.
- Krauz-Mozer B., *Historia – nauka pomocnicza czy metoda politologii?*, [w:] M. Kołodziejczak, R. Rosicki (red.), *Od teorii do praktyki politycznej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Zbigniewowi Błokowi w okazji 40-lecia pracy naukowej i 70-lecia urodzin*, Poznań 2012.
- Krauz-Mozer B., Ścigaj P., *Sklep z podróbkami? Podejścia badawcze i metodologie w nauce o polityce*, [w:] B. Krauz-Mozer, P. Ścigaj (red.), *Podejścia badawcze i metodologie w nauce o polityce*, Kraków 2013.
- Krauz-Mozer B., *Teoretyczny wymiar wiedzy politologicznej*, [w:] B. Szlachta (red.), *Mysł i polityka. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Jackowi Marii Majchrowskiemu*, Kraków 2011, tom II.
- Krauz-Mozer B., *Teoretyzowanie w politologii u progu XXI wieku*, [w:] Z. Blok (red.), *Czym jest teoria w politologii?*, Warszawa 2011.
- Krauz-Mozer B., *Teorie polityki. Założenia metodologiczne*, Warszawa 2005.
- Larossa R., *Grounded Theory Methods and Qualitative Family Research*, «Journal of Marriage and Family», November 2005.
- Lindauer L., *Rational Choice Theory, Grounded Theory, and Their Applicability to Terrorism*, «The Heinz Journal» 2012, vol. 9, issue 2.
- Marsh D., Stoker G. (red.), *Teorie i metody w naukach politycznych*, Kraków 2006.
- Ścigaj P., *Podejście ewolucyjne. Nowa perspektywa w badaniach politologicznych*, [w:] P. Borowiec, R. Kłosowicz, P. Ścigaj, (red.), *Odmiany współczesnej nauki o polityce*, Kraków 2014, tom I.
- Strauss A.L., Corbin J., *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*, Thousand Oaks: Sage 1990.
- Strauss A.L., *Qualitative analysis for social scientists*, Cambridge 1987.
- Szczeciński M., Stryjecki T., *Zastosowanie metodologii teorii ugruntowanej w badaniach społeczeństwa obywatelskiego (poszerzony abstrakt)*, [w:] *Metody badania społeczeństwa obywatelskiego. Jak badać działanie społeczne? Materiały pokonferencyjne*, www.pts.amu.edu.pl, 05.2014.

- Szlachcicowa I., *Wzory działań społecznych w perspektywie metodologii teorii ugruntowanej (poszerzony abstrakt)*, [w:] *Metody badania społeczeństwa obywatelskiego. Jak badać działanie społeczne? Materiały pokonferencyjne*, www.pts.amu.edu.pl, 05.2014.
- Warleigh-Lack A., Cini M., *Interdisciplinarity and the Study of Politics*, «European Political Science» 2009, No 8 (1).
- Woleński J., *Spór o status metodologiczny nauki o polityce*, [w:] K. Opałek (red.), *Metodologiczne i teoretyczne problemy nauk politycznych*, Warszawa 1975.